

100. YILDA CUMHURİYET VE SAĞLIK*

*Türk Tıp Tarihi Kurumu tarafından 27 Ekim 2023 tarihinde İstanbul'da düzenlenen *100. Yılda Cumhuriyet ve Sağlık Toplantısı*'nda yapılan açılış konuşmasıdır

Gülten DİNÇ**

**Prof. Dr., Türk Tıp Tarihi Kurumu Başkanı, gultendinc@yahoo.com

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan Kurtuluş Savaşı'yla ülkenin işgalden kurtararak 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması çok önemli bir dönüm noktasıdır. Tıp tarihi açısından ise Cumhuriyet dönemi; büyük savaşlar ve yoksunlukların ardından bilim ve teknolojinin rehberliğinde yeni uygulamaların bilimsel temellere oturtulduğu, yeni sağlık kurumlarının oluşturulduğu, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadelede önemli yol alınan bir dönem ifade eder.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kurtuluş Savaşı'nın ardından yorgun ve hastalıklarla zayıflamış bir halk devralır. 1925 yılında ülkenin tüm resmi kurumlarındaki hekim sayısı 1631'dir, 600 kadar da serbest çalışan hekim vardır. Cumhuriyet döneminin 1927'de yapılan ilk nüfus sayımında 13 milyon 500 bin civarında olan ülke nüfusunun büyük çoğunluğu bulaşıcı ve kronik hastalıklardan muzdarip iken sağlık elemanı ve sağlık örgütlenmesi son derece yetersizdir.

Bu kapsamda erken Cumhuriyet döneminin en büyük halk sağlığı sorunu bulaşıcı ve salgın hastalıklardır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Atatürk'ün önderliğinde, bu hastalıklarla mücadelenin asıl yolunun, bunların bireysel bir sorun olmayıp bir halk sağlığı sorunu olduğu ve çözümün devletin temel görevlerinden biri olduğunun kabulüyle işe başlar. Bu kabulden sonra, o dönemde büyük bir halk sağlığı sorunu yaratan sıtma, frengi, trahom ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu sağlık hizmetlerinin ön planda olduğu, sınırlı kaynaklarla ve devlet eliyle sistemli bir mücadeleye girişilir ve başarılı sonuçlar alınır.

Cumhuriyetle birlikte sağlık hizmetlerinin yaşama geçirilmesi ve örgütlenmesinde Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekili (Sağlık Bakanı) Dr. Refik Saydam'ın çok önemli bir yeri vardır. Dr. Saydam ülkede koruyucu sağlık, halk sağlığı ve toplum sağlığı kavramlarını yerleştiren, sağlık politikalarını planlayan kişidir. Dr. Saydam'ın bakanlığı sırasında bütüncül bir hizmet ağı oluşturmak için planlamalar yapılıp, devletin sağlık politikası oluşturulurken bulaşıcı hastalıklarla ilgili birçok yasa, tüzük ve yönetmelik çıkarılır, örgütlenmeler oluşturulur.

Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarında, koruyucu sağlık hizmetlerinden olan aşı üretimi de ayrı bir önem taşır. Cumhuriyetin başlangıç dönemlerinde birçok kurumda aşı üretim ve dağıtım yapıldı. Sonrasında ise 1928 yılında kurulan ve 1942'deki ölümünden sonra Refik Saydam'ın adı verilecek olan Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde büyük oranda tek merkezden ve denetimli olarak sürdürülür. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü, halk sağlığı uygulamaları açısından örnek bir model oluşturur, yaşamsal önem taşıyan kolera, çiçek, difteri gibi birçok aşı burada üretilerek halka uygulanır. Ancak ne yazık ki yıllar içinde bu ivme sürdürülemez ve Enstitü 2011 yılında lağvedilir.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1923'te Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1935'te ise Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne dönüştürülerek faaliyetleri önem kazanır. Savaşlarda yaralı askerlerin tedavisi, doğal afetlerde yardım, salgın hastalıklarla savaş, kan bağışlarının toplanması ve saklanması gibi konularda Kızılay o dönemlerde etkin olarak çalışır. Diğer sağlık ve sosyal yardım kuruluşları da erken Cumhuriyet döneminde faaliyet alanlarını genişletip, geliştirirler.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sağlık hizmetlerinde hastane yapımı, sağlığın korunması ve sağlık koşullarının düzeltilmesine ön planda önem verilir. Yeni hastaneler, sanatoryumlar, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla ilgili dispanser ve hastaneler ile doğum ve çocuk bakım evlerinin yapılması, onarılması ve ek binaları için bütçeden önemli paylar ayrılır. "Numune" hastaneleri olarak adlandırılan bir grup örnek hastane kurulur. 19. yüzyılda yapılmalarına başlanan ve 20. yüzyılın başında sayıları artan Guraba-yı Müslimin ve Millet Hastaneleri, Cumhuriyet döneminde Memleket Hastaneleri adı altında yeniden yapılandırılır, onarılıp, geliştirilir ve yenileri kurulur. Memleket Hastaneleri'nin Devlet Hastaneleri'ne dönüştürülmesi 1940 yılından sonra başlar ve bu dönüşüm 50'li yıllarda hızlanır. Daha sonra Eğitim ve Araştırma Hastaneleri geliştirilir. Ancak günümüze uzanan süreçte bu sağlık kurumlarının birçoğu işlevsizleştirilir, faaliyetlerine son verilir ya da şehir hastanelerine evrilir.

İşte bugün tıp tarihi açısından Cumhuriyet dönemi kazanımlarını ve biraz da kayıplarını konuşacağız. Konuşmacılarımız Cumhuriyet dönemi sağlık faaliyetlerini irdeleyecekler. Tüm konuşmacılarımız ve katılımcılarımızla birlikte toplantımızın Eş Başkanları Prof. Dr. Abdülkerim Alpınar ve Prof. Dr. Oya Dağlar Macar'a bu süreçteki tüm emekleri için teşekkür eder, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel kurumlarıyla birlikte sonsuza dek yaşamasını dilerim.